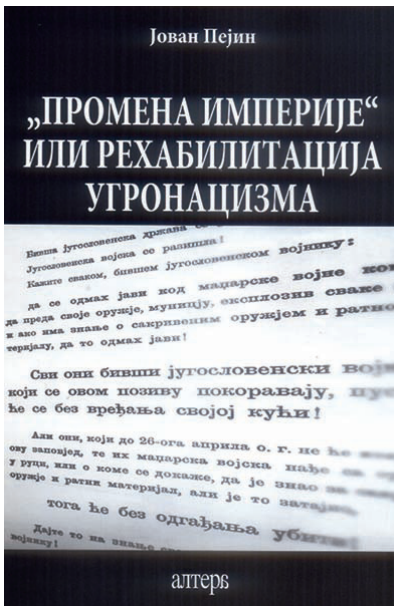

УДК 341.322.5(=163.41)
(497.113)“1941/1945”(049.3)

Момчило Суботић

Институт за политичке студије, Београд

**„ПРОМЕНА
ИМПЕРИЈЕ“ ИЛИ
РЕХАБИЛИТАЦИЈА
УГРОНАЦИЗМА**

Приказ књиге: Јован Пејин, „Промена империје“ или рехабилитација угронацизма, Алтера, Београд, 2013.

У прилици смо да вам представимо још једну у низу књига еминентног историчара Јована Пејина која се бави темом српске Војводине. Ова књига од 125 страна представља научно реаговање аутора на зборник

радова: *Промена империје у Војводини 1944. године*, објављен као резултат рада конференције мађарских и српских историчара одржане у Сенти 15. октобра 2009. године.

Већ у Уводној речи Пејин указује да су на овој конференцији избегнуте кључне чињенице за разумевање и тумачење ратних злочина које је Мађарска учинила већ у првим данима рата, априла 1941, затим у Рацији јануара 1942, што је Мађарска држава признала 1943, али се потом због зле ратне среће, после Стаљинграда, морала спасавати. Пејин се с правом пита како обележити оне грађане који су подржали агресију Мађарске на Југославију априла 1941, кршећи обавезе међународног права? Треба ли их славити како желе Фодор Иштван, Енико А. Шајти, Зоран Јањетовић или Тибор Молнар за почињена недела према Србима. Јер, Србе су у Бачкој, убијали заједно мађарски војници, жандарми, полицајци и немзетери – домаћи Мађари „народни стражари“, истиче Пејин. Приређивачи *Зборника* се баве питањем ревизије границе, заборављајући да је она утврђена 1920. и 1946-1947. године на мировним конференцијама, те да су Срби једини народ који у континуитету живи на овом простору. Заборављају да је држава Мађарска априла 1941 године, уласком у рат против Југославије, као са-

везница нацистичке Немачке, прекршила међународно право, а затим и хуманитарно ратно право. Извршени злочини су се по последицама претворили у масовни злочин геноцидних размера. Чувена Рација из јануара 1942, један од најтежих злочина против цивилног становништва, била је усклађена акција мађарске владе, војске, жандармерије, полиције и немзетера као непосредних или посредних саучесника и извршилаца. За овај гнусни злочин, у којем је страдало око 4.000 Срба, Јевреја и Рома, не може бити никаквог оправдања нити рехабилитације за његове наредбодавце и извршиоце. А то је оно што приређивачи Зборника настоје да релативизују, па и да оправдају. Они једноставно сматрају да су процесуирана лица престрого кажњена!

На чему заснивају ове своје производне констатације. Мађарска је рехабилитовала адмирала Миклоша Хортија (1868-1957), међуратног диктатора Мађарске, на основу његове одбране на суђењу ратним злочинцима у Нирнбергу, где је своју одговорност пребацио на ниже органе власти. Припадник нижих органа власти, капетан Шандор Кепиро проглашен је у Југославији и Израелу за ратног злочинца, који је учествовао у новосадској Рацији јануара 1942, ослобођен је кривице на суђењу у Будимпешти и сахра-

њен као мађарски херој 2011. године. Ове две пресуде као да су дале основу да се приступи ревизији историје и рехабилитацији немзетера у Србији, чланова угронацистичких партија. Треба имати на уму да они нису злочине вршили сами, јер је иза њих стајала једна држава - Мађарска и њен целокупан механизам власти.

У уводној речи и закључку Зборника Иштван Фодор, директор Историјског института у Сенти, износи став да је над мађарском мањином у Србији, на територији данашње АП Војводине, 1944-1945. године извршен геноцид! Фодор каже: „... Овај период у историографији познат је под разним именима, као што су `одмазда партизана против Мађара` или `још хладнији дани` које можемо једном речју појаснити, а то је геноцид“ (17)

Пејин ову „промену империје“ приређивача Зборника дефинише као радикалну ревизију историје и покушај изједначавања комунизма са нацизмом са циљем да се промени историјска свест читалаца у Србији. Приређивачи *Зборника*, наиме, занемарују чињеницу да је великомађарство и реваншизам за распад Аустроугарске, непрекидно неговано од 1920. године; да је Тријанон узрок снажних, иако историјски неутемељених, великомађарских фрустрација које су резултирале ратом и

геноцидом над Србима 1941-1944. Стога је теза о „геноциду“ над Мађарима крајем рата „отворени антиисториографски чин“. „Тезе изнете у радовима учесника конференције Енико А. Шајти, Зорана Јањетовића, Тибора Молнара и Тибора Пала о геноциду над Мађарима и фолксдојчерима нису историографске већ идеолошке и политикантске и својом ескалацијом представљају пораз антифашизма у Србији“ – истиче Пејин. (19) Стога он с правом поставља питање: „Да ли квалификације: „одмазда партизана против Мађара“ и „још хладнији дани“ заправо представља намеру аутора да доведу у сумњу оправданост одлука савезника антихитлеровске коалиције у Техерану 1943, односно у Москви 1944. и Потсдаму 1945. о кажњавању ратних злочинаца, а самим тим и суђење за холокауст у Нирнбергу 1946 године?“ (20)

„Реч „геноцид“ представља покушај рехабилитације ратних злочинаца и потискује одговорност појединаца и група припадника мађарске мањине за извршене злочине од 1941. до 1944. године. Такође представља жељу да се целати прогласе за жртве и прећуте српске жртве које су у правом смислу речи невини страдалници. Срби су извођени из кућа, хватали на улици као случајни пролазници или на радном месту и

после премлаћивања убијани“. (21) Све то има и савремену конотацију, ради се о покушају да се данас Србија криминализује, а да се се игнорише чињеница о учешћу Мађарске и немзетера у Другом светском рату на страни нацистичке Немачке. Овакво деловање помаже обнову хортијевске политике ревизионизма према суседима, која се маскира тезом о окупљању свих Мађара у заједницу, без обзира на државне границе, са држављанством и пасошем Републике Мађарске, на територијама „историјске Угарске“. Пејин оправдано указује на овај тренд у мађарској политици, као што аргументовано подвлачи разлику између Мађарске и Угарске. Угарска, наиме, никад у историји није била национална Мађарска, јер у њој Мађари нису представљали већину становништва.

На питање: Шта се стварно десило у Бачкој априла 1941. и јануара 1942. године?, Пејин наводи извештаје комисија из Новог Бечеја, Петровграда, Перлеза, Панчева и Ковина, са именима чланова тих комисија, међу којима су поред Срба били и Словаци, Немци, Мађари. Ради се, дакле, о Банату који је био под немачком окупацијом. Записници су рађени на обалама река Тисе и Дунава где су испливали лешеви убијених, као и на гробљима где су пренети ради сахране. На основу

рада ових Комисија јуна 1942. године настао је збирни извештај који, са свим особинама оригинала, аутор доноси у целини. У Извештају се, између осталог, наводи „ да су то лешеви непознатих Срба из потиских насеља Бачке, жртва масовног покоља нашег живља у југоисточној Бачкој, извршеног од мађарске војске“ (29)

Мађарске власти су, дознавши за рад судова почеле да прелазе на банатску страну да лешеве одмакну више на другу страну и тамо сахрањују. Ово је време када је цео свет чуо за ове злочине, те се хтело уклонити трагове. Аутор даље наводи страховите злочине у Мошорину, на Бадњи дан 1942, где су убијани људи, жене, деца, жене су морале своју децу да гурају под лед. У књизи се налазе и фотографије лешева на обалама Тисе и Дунава са банатске стране. Аутор доноси појединости о страшним злочинима у целој Бачкој, поготово у Шајкашкој, Жабљу, Мошорину, Чуругу и другим местима. У Чуругу је убијено око 3.500 људи, жена и деце. У сваком од ових стратишта у хладну воду Тисе и Дунава бацани су и живи људи. Судбину несрећног народа делили су и њихови свештеници; убијено 10 српско-православних свештеника. Андре Бајчи Жилински посланик у мађарском сабору у писму Миклошу Хортију пише да је у шајкашкој

и новосадској рацији убијено не мање од 12.763 лица.

Пејин у књизи указује и на примере човечности код појединаца. Један од њих је римокатолички свештеник из Сајана Имре Сентеши који је, клечећи молио припаднике своје пастве да одбаце секире, будаке, виле и друге алатке са којима су били кренули на своје српске суседе. Други је Хенрих Берст, Мађар из Сомбора који је завршио Војну академију у Београду, службовао у више места Краљевине Југославије, да би 1941. године доспео у немачко заробљеништво, али је одбио понуду окупатора да служи у његовој војсци. Успео је да побегне и у Сомбору дочека Црвену армију и НОВЈ и учествује у завршним операцијама за ослобођење земље као командант артиљеријског дивизиона бригаде ЈА „Петефи Шандор“ (78-79)

Треба имати у виду да је мађарска власт протерала све Србе који су се у Бачку населили од 1918. године, и да је њихова намера била да се у целини или делимично уништи српска популација, као национална, етничка или верска група, што спада у дефиницију геноцида. Све ово аутори Зборника *Промена империје...* игноришу, као да сматрају да су Хортијеви угронацисти с правом окупирали Бачку и протерали и побили српски народ, те да ови злочин-

ци не смеју да буду кажњени јер кажњавање злочинаца је – геноцид. Осим што аутори зборника избегавају архивску грађу и научне радове који упућују на великомађарску и угронацистичку пропаганду пре 1941, Иштван Фодор користи реч „геноцид“ насупрот чињеници да је мађарска мањина дочекала хонведе као ослободиоце а затим заједно са њима оставила крваве трагове у местима где су живели Срби.

Пејин се затим осврнуо на појединачне радове поменуте конференције. Највише је имао да замери неутемељеним ставовима Енике А. Шајти, која пише о партизанској одмазди против Мађара. Пејин подсећа да Рација јануара 1942, у којој је убијено око 5.000 Срба и један број Јевреја, представља продужетак априлско-мајске ратне акције 1941, немзетера, полиције и хонведа. Затим подсећа на покоље руског становништва од стране мађарских војних формација у саставу хитлеровских снага.

Кроатокомунисти у врху КПЈ зарад политике „братства–јединства“ релативизовали су злочине и геноцид над Србима, не само у Војводини него и у Хрватској: у Јасеновцу, Јадовну и другим стратиштима Срба. Енико А. Шајти неразумно истиче како је повлачењем хонведа, а са њима Сикуља и Чангова, ова територија остала

„незаштићена“. Од кога? Енико не поставља питање како су хонведи и којим поводом ушли у Бачку - на територију Југославије, те како и на чију земљу су дошли Сикуљи и Чангови. „Она игнорише декларацију УН од 1. јануара 1942. године, представника 26 нација против сила Осовине о потпуној победи над Хитлером што подразумева и над сателитима Трећег рајха“. (53) Ако је и било неких прекорачења у кажњавању немзетера, Пејин подсећа да је на простору Бачке, Баната и Барање деловала Војна управа на челу са Иваном Рукавином из Главног штаба Хрватске и хрватске формације, од октобра 1944. до марта 1945. године. У то време командант ГШ НОВ Војводине био је Коста Нађ, човек од посебног поверења Јосипа Броза Тита, шпански борац, интернационалиста. Преким судовима је руководила ОЗНА, тј. њено Земаљско одељење за Војводину. Опуномоћеник је имао задатак да састави Преки суд који треба да размотри кривицу оптуженог, донесе одлуку и саопшти пресуду. Одлуку су доносила најмање три припадника Озне. Треба нагласити следеће: Генерал Иван Рукавина који је био под политичком и војном управом КП Хрватске и ГШ Хрватске до 1. марта 1945, спровео је мере етничког чишћења фолксдојчера без изузетка, а шпански борац Коста Нађ је до 1. септембра 1945. године завр-

шио процес изузимања Баната, Бачке, Барање и Срема из Србије, и радио на успостављању АП Војводине и прихватио став КПЈ и КП Хрватске да се Барања припоји Хрватској. Према подацима Озне убијено је око 20.000 Срба.

Треба поменути и важну чињеницу да су припадници Партије стреластих крстова – њилаши били присутни у свим структурама мађарске власти све до октобра 1944, и да су они без дозволе својих претпостављених и на своју руку вршили убиства и пљачку и њихова реч у ад хок судовима била је одлучујућа.

Пејин даље доноси документе о злочинима немзетера у Србобрану, чим је мађарска војска ушла у ово место, са именима злочинаца. Значајну улогу у овим злочинима имали су римокатолички свештеници, који су знали и одобравали да њихови парохијану масакрирају своје српске православне суседе. За њих је тај покољ представљао „крсташки поход“ у интересу мађарства. Аутор указује да је ратни председник мађарске владе Ласло Бардоши, пред Народним судом у Будимпешти рекао да је покољ Срба био у интересу мађарског народа да се сачува његово јединство и да је изведен у складу са ставом јавног мњења Мађарске. (70) Сматра се да је на почетку окупације Бачке 1941. убијено преко 8.500 лица.

Никако не стоји примедба да је Војна управа настојала да осигура „словенски карактер“ Војводине, уместо да се прихвате тековине изведеног геноцида над Србима од стране Мађара 1941-1944. Уосталом, само су политички и геополитички разлози одлучивали о томе да се са Немцима не протерају и Мађари-виновници свирепог геноцида над Србима у Бачкој.

Милован Ђилас је о томе оставио следеће сведочење: „Проблем Мађара решаван је и решен на састанку код Тита. Наиме, партијско вођство Војводине прихватило је гледиште, без сумње засновано, на расположењу српског живља - да и Мађаре треба иселити из Југославије. Реаговање и закључивање из аналогije - да су се мађарски окупатори и мађарски њилаши утркивали с нацистима: Србе нису масовно стрељали као у Крагујевцу и Краљеву, него „само“ бацали под лед у Дунав код Новог Сада, Србе су истеривали са земље и колонизовали Мађаре. Партијско вођство Србије је било у недоумици. У ЦК смо се једино допуњавали аргументима - да Мађаре не треба истерати. Главни разлози нашег става: знали смо да ће совјетска влада бити против истеривања Мађара-совјетски представници су нам то већ стављали на знање, јер је Мађарска предвиђена као „социјалистичка“. Ни војска Мађарске,

ни формације домаћих Мађара нису нас прогониле бесомучно попут Немаца. Мађарска није тако велика да бисмо се од ње плашили, у будућности, као од Немачке. Међу Мађарима је било отпора, макар и слабог, постојала је и јединица, макар малобројна. И најзад - мада нико не би знао објаснити због чега то није примењиво и на Немце - народ, жене, деца, не могу бити криви за злочине својих властодржаца“. (Александар Касаш, Мађари у Војводини 1941-1946. – докторска дисертација, Нови Сад, 1995, 301-302)

Заговорници историјског ревизионизма и тријанонске неправде лицитирају са бројем кажњених Мађара, тај број се креће од 30, 60, 80, затим 20, да би на крају спао на 2. 425 „ликвидираних особа“. Према Прегледу ухапшених, прошлих кроз затвор и стрељаних од ослобођења до 20 јуна 1945. године на територији Војводине, укупно су стрељана 2.984 лица мађарске народности, последњи број лицитираних жртава разбија се на грубу процену броја Мађара према попису становништва Југославије. (86) Историчар из Новог Сада Александар касаш наводи број од преко 5.000. лица над којима је извршена најтежа казна. Хрватска Озна наводи број од 1.776 ликвидираних лица. (89)

Пејин се у свој књизи критички односи на ставове исто-

ричара Зорана Јањетивића, који не помиње шире узроке протеривања Немаца и поступке према Мађарима, већ ове радње приписује искључиво Србима тј. тадашњој њиховој власти. Занемарују се политичке одлуке које постају конститутивни део међународног поретка: Атлантска повеља 1941, Конференције у Техерану 1943, и Москви 1944, те конференција у Потсдаму 1945. године. Његов рад је, истиче Пејин, „покушај да се немачка и мађарска мањина представе као идеолошке жртве комуниста и југословенских бораца за ослобођење земље. Другим речима, Јањетовић негира да су се у Војводини одиграли масакри и геноцид над Србима 1941-1944. године у којима су масовно учествовали управо припадници немачке и мађарске мањине на основу расне, националне и верске мржње“. (91) Пејин истиче да Јањетовић не разматра чињеницу да је Југославија била дужна да спроведе мере ради уклањања остатака окупационог апарата Трећег рајха, Хортијеве Мађарске и НДХ. Те да то није била никаква идеолошка него државна обавеза Југославије као чланице антихитлеровске коалиције. Јањетовић учава да су Срби на простору данашње Војводине од средњег века, али им неутемељено оспорава „историјско права“ на те територије. (97)

Пејин поставља питање због чега хонведи у повлачењу нису повукли и немзетере, те да

ли се ради о смишљеном плану Будимпеште да жртвује своје сународнике у Војводини како би се оптужили Срби за ратне злочине.

Пејин разматра и Јањетовићево позивање на документ „Питање мањина у новој Југославији“, који је академик Васа Чубриловић предао Президијуму 3. новембра 1944, у којем се заложио за „...обзир према Мађарима...“, за разлику од оног према Немцима и Арбанасима. Аутор истиче да је „Јањетовић испустио из вида да је муслиманима забрањено да живе у „каурским државама“, а уколико живе морају да буду добри суседи немуслиманима све док не постану већина. Када муслимани постану већина, тада „каури“ морају или да постану муслимани или да се селе!“ (114) Огорчење због претрпљеног геноцида 1941-1944. године – прекомерна мобилизација у мађарску војску и излагање погибији на фронту, морало је да се премости и спречи лична освета над Мађарима. Ово је учињено исељавањем породица и рођака оних који су извршили геноцид у Чуругу и Мошорину“- истиче Пејин позивајући се на историчара Касаша. (115)

У закључним разматрањима Пејин још једном истиче да су „учесници конференције *Промена империје у Војводини* извршили геноцид над историјом: Све су учинили да наметну став

о геноциду над Мађарима и да ратне злочинце прогласе за жртве а жртве за злочинце“. (125)

